

YOZGATLI NİHÂNÎ'NİN *HACI BEKTAŞ-I VELÎ* *VELÂYETNÂMESİ*'NDEKİ ESKİCİL UNSURLAR*

Orhan Kurtoglu**

Öz

Velâyetnâmeler, bir velinin hayatı, veliliği, kerametleri ve tasavvufî faaliyetlerinden bahseden menâkıpnâme türündeki eserlerdir. Türk kültür ve edebiyatının önemli kaynaklarıdır. Genellikle önce sözlü olarak oluşup ağızdan ağıza nakledilen, daha sonra ise zaman içerisinde yazıya geçirilen velâyetnâme/menkibelere konu olan veliler, bir tarikatın kurucusu olabildiği gibi o tarikatı geliştiren ve yaygınlaştıran bir isim de olabilir. 11. yüzyıldan itibaren yazılan Arapça, Farsça ve Türkçe örnekleriyle İslâm edebiyatlarında zengin bir menkıbe geleneği oluşmuştur. Türk edebiyatında da Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Otman Baba, Sultan Şücauddin Baba, Demir Baba, Ahmed Yesevî, Mevlânâ, Yunus Emre gibi tanınmış tasavvufî isimler etrafında manzum veya mensur pek çok velâyetnâme kaleme alınmıştır. Ali Nihânî b. Mehmed Tevfik Yozgadi de 19. yy'da yaşamış velâyetnâme yazarlarındandır. Nihânî, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı Postnişini Feyzullah Efendi'nin teklif ve ısrarıyla manzum bir velâyetnâme yazmıştır.

Eskicil (arkaik) “arkaizmle ilgili, eskimiş (söz veya eser); güzel sanatlarda klasik çağ öncüsinden kalan” manalarına gelen bir kelimedir. Bu çalışmada Ali Nihânî b. Mehmed Tevfik Yozgadi tarafından 1296 (1878) yılında yazılan manzum “Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Veli” adlı eserde geçen eskicil unsurlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş-ı Veli, Yozgatlı Nihânî, manzum velâyetnâme, mesnevi, eskicil unsurlar.

THE ARCHAIC ELEMENT IN NİHANI FROM YOZGAT'S *VELAYETNAMA OF HACI BEKTAS VELI*

Abstract

Velâyetnâmas are literary works that tell us a veli's [a kind of abstinent and ascendent dervish] life, oracles, miracles and mystic activities such as menâkıpnâmas. A menkıbe literature was developed with Arabic, Persian and Turkish menâkıpnâmas since 11th century, after that in Turkish literature a lot of menâkıpnâmas were written in verse or prose for mystic leaders as Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Otman Baba, Sultan Şücauddin Baba, Demir Baba, Ahmed Yesevi, Mevlana, Yunus Emre. Nihânî wrote a velâyetnâma in verse due to the request and insistence of Feyzullah Efendi who was in charge of Hacı Bektaş-ı Veli Dergâh (a building where all of the dervishes got together and prayed).

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.05.2016, Kabul Tarihi: 10.11.2016

** Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, orkurt2@gmail.com

The Word archaic means “ancient” and may refer to a period of time preceding a “classical period”. In this work, Ali Nihani b. Mehmed Tevfik Yozgadi’s work called “Velayetnama Hacı Bektaş Veli” that was written in 1296 (1878) will be the archaic elements will be considered.

Keywords: Hacı Bektaş Veli, Nihânî from Yozgat, verse velayetnama, masnavi, archaic elements.

1. Giriş

Klasik Batı dillerinde “eski çağa ait, eskiye ait, eski tarzda; eski moda” anlamlarına gelen Yunanca *archaios* kelimesinden gelen şekilleri (*archaismus* (Alm), *archaïsme* (Fr), *archaism* (İng)) (Ölmez 2003: 165) kullanılan arkaizm (eskicilik) ve arkaik (eskicil) ile ilgili olarak Türkçe sözlüklerde şu karşılıklar bulunmaktadır:

Arkaizm, “kullanıldığı çağdan daha eski bir çağa ait biçimin, yapının özelliği” (Türkçe Sözlük 2011:153); “biçim, yapı ve üslûpta kullanıldığı zamandan daha eski bir çağa âit olan özellik ve bu özelliği yeni eserlerde uygulama ve taklit etme yolu; söz ve yazıda eski kelimeler, deyimler ve ifade şekilleri kullanma yolu, böyle bir üslûbun niteliği” dir (Ayverdi 2005: 166).

Arkaik, “konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan (eski söz veya deyim)” (Türkçe Sözlük 2011: 153); “(güzel sanatlarda) eski ve ilk dönemlere ait, klasik çağ öncesi (eser vb.); Eski Çağ özelliğini taşıyan, Eski Çağ eserlerine benzetilerek ve eskileri taklit yoluyla yapılan; kullanıldığı zamandan daha eski bir döneme ait kelime ve cümle yapısı özellikleri taşıyan” (Ayverdi 2005: 166).

Bu kelimelerin birer terim olarak izahının yapıldığı eserlerden Korkmaz’ın çalışmasında “eski” terimi için, “(Alm. *arkaistisch*; Fr. *archaïque*; İng. *archaic*) eskiye ait, eski devirden kalma arkaik, kalıntı” (1992:55) açıklamasından sonra “eskicilik” teriminin izahı olarak “eskiye bağlılık, artık kullanılıştan düşmüş olan eski kelimeleri veya kelimelerin eski şekillerini kullanma; kalıntı kelimeleri kullanma” (1992:55); “eskilik” terimi için “eskiden kalma; yazı ve konuşma dilinde artık kullanılıştan düşmüş olan, dilin daha eski veya tarihi devirlerine ait kelime, deyim ve şekiller” (1992:55), “eski kelime” terimi için de “bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski şekli ile kullanılan kelime; arkaik kelime; kalıntı kelime” (1992:55) açıklaması verilmiştir.

Vardar’ın çalışmasında, “eski biçim [Alm. *Archaismus*] [Fr. *archai’sme*] [İng. *archaism*]: kullanımdan düşmüş, dilsel çevrimden çıkmış bulunan sözlüksel birim, sözdizimsel olgu, vb.” (2002: 93) açıklaması yapılırken bu terim, Hengirmen’in hazırladığı Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde “eski biçim” başlığıyla ve “dil zamana bağlı kurallarına uymayarak eskiliğini muhafaza eden biçim” (1999:157-58) açıklamasıyla yer almıştır.

Ölmez de Talat Tekin'i referans göstererek eskicilliği şöyle tanımlar: “Bir dilde Eski Türkçeye karşılaştırıldığında, öteki Türk dillerinde bulunmayan ses ve yapı özelliklerinin yanı sıra sözlüksel biçimlerin de Eski Türkçeye benzer biçimde yaşaması, kullanılmasıdır” (2003: 136).

Uygulamalara bakıldığında “herhangi bir tarihî metin veya dönem üzerine çalışanlar, bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde (bir bakıma İstanbul ağzında) kullanılmayan fakat hem bugünkü birçok ağızda hem de makalelere konu olan dönemin neredeyse bütün eserlerinde kullanılan kelimeleri bile, o dönem veya eserin dili için ‘arkaik’ olarak gösterebilmektedir. (...) Oysa araştırmacıların kendi verdikleri ve kabullendikleri tanımlarda bile ‘konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan (eski söz veya deyim)’ denildiği hâlde, ilgili dönemin neredeyse bütün eserlerinde kullanılan, yani o gün için canlı ve işlek olan unsurlar bile arkaik olarak gösterilebilmektedir.” (Gülsevin 2015: 3).

Metinlerdeki arkaik unsurlar konusunda yapılan araştırmalarda “eskicilik” genel olarak “eski şekli devam ettirmek, korumak” anlamında düşünülmüş ve bu ölçüte uygun kelime tespitleri yapılmıştır. Bu unsurların tespitine yönelik çalışmaların o metnin bir dil özelliğini ortaya koymak için mi yoksa Türkçenin bugünkü durumunu tespit etmek için mi yapıldığına karar verilmelidir.

Bu konuyla ilgili bazı çalışmalarda eskiciliğe esas oluşturan zaman diliminde, bugünün esas alınması gerektiği ortaya konulmaktadır (Özdemir 2012a, Özdemir 2012b). Bu durumda dilimizdeki alıntı kelimelerin dışındaki tüm kelimelerin arkaik özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. “Eski şekli devam ettirmek, korumak başka bir şeydir, eskicil (arkaik) özellik olarak yaşamak başka bir şeydir. Yazı dilleri, bunların lehçeleri ve onların ağızları zaten dillerinin eski şekillerini büyük ölçüde devam ettirirler. Yani dillerdeki birçok unsur zaten eski şekillerdir. Eski şeklin devam etmesi nasıl bir doğal süreçse, belirli şartlarda eski şeklin değişmesi de aynı derecede normaldir. Bazen eski özelliklerinden birini bir yazı dili veya diyalekti muhafaza eder, bazen başka bir yazı dili veya diyalekti devam ettirir.” (Gülsevin 2015: 3).

Metinlerdeki arkaik unsurların, metnin yazıldığı döneme ait olmayan, o dönem metinlerinde yaygınlık göstermeyen yapılar olmasına dikkat edilmelidir. Bu unsurlar, ek seviyesinde olduğu gibi kelime hâlinde de olabilir. Bu konuda belki de ilk tespit 16. yy. tezkirecilerinden Latîfi (ö. 1582) tarafından yapılmıştır. Latîfi, eserindeki Şeyhî (ö. 1431) biyografisinde şairin sanatından bahsederken onun şiir dilindeki bazı ilginç söyleyişlerden şöyle bahsetmiştir: “Esnâ-i terkîb-i nazmında kavm-i kadîmün Oguzâne vü kühiyâne ba’zı âdât u ‘ibârâtı düşmüşdür ki her biri elfâz-ı garîbeden ve ‘ibârât-ı vahşîyyeden ‘addolunur.” (Canım 2000: 339). Aynı yüzyıldaki bir başka tezkireci olan Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1604) de Balıkesirli Zâtî (ö. 1547) ile Hâşimî mahlaslı bir şairin şiir dilinden bahsederken benzer ifadeler kullanmıştır.

Zâtî için “lâkin ba’z bârid ü Türkâne [evvel] zamâna mahsus edâlar ve merd-i bi-hüner gibi letâfet ü nezâketden bigâne ma’nalara mâ’il olmagla” (Eyduran 2009: 316) diyen Hasan Çelebi, Hâşimî için de “elfâz u ibâreti Türkâne ve tarz-ı garîb üzredir.” (Eyduran 2009: 427) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Bu ifadeler, bahsi geçen şairlerin şiirlerinde yer alan ve o devre ait olmayan (eskicil) unsurlar için kullanılmış olmalıdır.

2. Yozgatlı Nihani’nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri:

Bu çalışmaya konu edilen manzum *Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî* adlı eser, asıl adı Ali olan Yozgatlı Nihânî’ye aittir (Kurtoğlu 2015: 9). Nihânî, öğrenimine memleketinde başlamış daha sonra ise medrese tahsili için İstanbul’da bulunmuştur (Işırtman 1992: 12; Doğan 2005: 385). Bektaşiliğe mensup olan şair, Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı Postnişini Feyzullah Efendi (öl. 1879)’nin davetine uyarak İstanbul’dan Hacibektaş’a gelmiş (Gül 1984: 9) ve dergâhta rüştiye muallimliği yapmıştır (Işırtman 1992: 12; Doğan 2005: 385). Burada, Şeyh Feyzullah Efendi’nin çocukları Ahmed Cemâleddîn Çelebi (1862-1921) ve Veliyeddin Hürrem Çelebi (1868-1940) ile yine tanınmış mutasavvıf halk şairlerinden Sıdkı Baba (1865-1928)’ya hocalık yapmıştır (Özen 1990: 509). Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî’ye olan muhabbet ve bağlılığı sebebiyle Hacibektaş’a yerleşen Nihânî, 1324/1906 yılında 71 yaşında iken burada vefat etmiştir (Kurtoğlu 2015: 9).

Medrese tahsilinden dolayı Arapça ve Farsça bilen ve çevresinde parlak zekâsıyla tanınan Nihânî’nin (Işırtman 1992: 12, Doğan 2005: 385) manzum velâyetnâmesinden başka Hz. Ali sebebiyle inen ayetler ile Hz. Peygamber’in Hz. Ali hakkındaki hadisleri, Hz. Ali’nin faziletleri, evliliği, ilmi, halifeliği, vasiyeti ve şehadetinden bahseden *Menâkıb-ı Murtazaviyye* adlı bir eseri ile kaynaklarda bahsedilen bir de *Divân*’ı vardır (Kurtoğlu 2015: 10).

Kaynaklarda hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ile ilgi pek fazla bilgi bulunmayan Ali Nihânî, İstanbul’da tahsil imkânı bulmuş ve daha sonra hayatının büyük bir kısmını Hacı Bektaş-ı Velî dergâhında geçirmiş birisidir. Şair, elde bulunan eserlerinden anlaşıldığına göre, samimî bir Bektaşî olarak eserlerinde Hacı Bektaş-ı Velî ve Hz. Ali’nin menkubelerini dile getirerek mensup olduğu tasavvufî düşünceye hizmet etmiştir. Bunu yaparken diğer pek çok mutasavvıf sanatçıda olduğu gibi tasavvuf düşüncesi temel alınmış, sanatçılık iddiası geri planda tutulmuştur (Kurtoğlu 2015: 11).

Ali Nihânî, *Velâyetnâme*’sini eserin 36 beyitlik sebab-i telif bölümündeki ifadelerinden anlaşıldığı üzere Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı Postnişini Feyzullah Efendi’nin teklif ve ısrarıyla yazmıştır.¹

¹ Dedi bir zât ki ensâb-ı Velî’den
Ziyâ-bahşâyış-i nûr-ı celiden

Erenler himmetiyle turuşasın
Bu himmet devletine erişesin

Toplam 6194 beyitten oluşan ve Türk tasavvuf edebiyatında yazılmış önemli manzum velâyetnâmelerden birisi olan *Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*, 1296/1878-79 tarihinde tamamlanmıştır. Eserin telif tarihi sonda yer alan ve şaire ait 7 beyitlik bir kıt'ada da belirtilmiştir.²

3. Yozgatlı Nihâni'nin Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi'ndeki Eskiçil Unsurlar:

19. yüzyılda, Firdevsî-i Rûmî (ö. 1517'den sonra)'nin yine aynı şekilde manzum olan *Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi*'nden etkilenilerek kaleme alınmış telif bir eser olan bu *Velâyetnâme*'nin ilginç yönlerinden biri, hem bugün hem de yazıldığı dönem için arkaik olduğunu düşündüğümüz pek çok kelime ve ek ihtiva etmesidir. Eserde bugün artık ya hiç kullanılmayan ya da farklı anlam ve şekillerde yaşamaya devam eden şu ek ve kelimeler tespit edilmiştir³:

3.1. Ek hâlindeki eskiçil unsurlar:

-**AndA**: Zarf fiil eki.

Ne kim kurbân u nezr ona *erende*
Geçirir hora âyende revende (623)

-**AsI**: gelecek zaman sıfat-fiil eki.

Göresim geldi görmege gideyim
Bu matbûhu ona tuhfe edeyim (239)

Ki ismi Şeyh Feyzu'llâh Efendi
Melek-mahzar u kerrûbî-pesendi
O Sultân Balım'ın nakd-i sahihi
Bu ben kuluna emr etdi sarihi
Ki ceddîm vâsım nâzm et eser ko
Ne kim var varını harc eyle ser ko

Egerçi emrine fermândarım
Yog-idi nazma ammâ iktidârim
Degildi ol kadar bende liyâkat
Ki nazm edem kem idi bes bizâ'at
Velâkin emre de olmaz tehallûf
Dedim vüs'ünce kıl kulma te'essüf
(Kurtoglu 2015: 41)

² Velâyâtını Pîr-i dest-gîrin
Getirdi nazma 'abd-i müstmeni
Benim hâşâ degildir iktidârim
Meger kim söyleyen bu dil de kendi
Emîrâ seyyidâ gel eyle menkûş
Kabûlün beytine bu nakş-bendi
Hatâsın 'afv kıl sehvin selb et
Budur hüsn-i husâl-i ercmeni

Edersen himmetinle bir nazar sen
Olur makbûl her tab'ın pesendi
Brakma vâdi-i redde efendim
Ki me'yûs eyleme bu derdmendi
Nihâni hatmine târîh dilersen
Dile ikdâm-ı Feyzu'llâh Efendi [1296 (1878-79)]
(Kurtoglu 2015: 484)

³ Tespit edilen eskiçil unsurların metinde geçen bütün kullanımları değil her unsurdan birer ikiye örnek verilmiştir. Bu unsurların anlamlarını tespit ederken "Dilçin 1983" esas alınmış; çalışmamızda eskiçil kelimenin sözlükteki bütün anlamları değil, sadece ilgili anlam ve/veya anlamları gösterilmiştir.

-A-vUz: istek çokluk 1. şahıs eki.

Mebâdâ fırsatı biz geçirevüz
Hümâ-yı devletimiz uçuravuz (1915)
Egerçi Hâce'nin vasfın diyevüz
Bu asl-ı maksadı elden koyavuz (700)

-cI-lAyIn: benzetme eki.

Çü seyyidsin bize eyle emîrlik
Gerekmez buncılayın bize dirlik (786)

-dUk-dA: zarf-fiil eki.

Tamâm oldukda kırk gün bî-bahâne
Olurdu karşı dagda çille-hâne (1897)
Vukû' buldukda onlara bu hâlet
Bilip hâli çekerlerdi melâlet (2263)
Ecel erdikde onların birine
Erenler nutku gelirdi yerine (2262)

-ima: iktidarî fiilin olumsuzu.

Gelip tekyesine bulmadılar
Mürîde kancaru gitdi dediler (4138)
Başını kurtarmaz gör bu nârdan
Ne olur gark olandan yâ yanardan (5112)

-IcAk: zarf-fiil eki.

Erenlerden olıcak hüsn-i himmet
Olur sultân-ı dil bir 'âciz ümmet (3687)
İşidicek Muhammed işbu sözü
Ki tevcîh eyledi ashâba yüzü (528)

-In: teklik 1. şahıs eki.

Bu cânibden dedi İdrîs umarın
Olur çün erba'în tekmîl yarın (1913)

-IsAr: gelecek zaman eki.

İki evlâdımız zâhir olısar
Hudâ onları bil ihyâ kılısar (2393)

Yokuşdur önü anca **iriserdir**
Edenler fehmi behre **göriserdir** (2830)

-gil: teklik 2. şahıs emir eki.

Dedi Hünkâr öküzerin **getirgil**
Ki kurd ekl edecektir ol mü'ekkil (2130)

O erden ahz et erkân-ı tarîki
Hulûs u mihr-ile **olgil** refiki (4210)

-mAdın/-medin zarf-fiil eki.

Gel ey dil söyle bir mevzûn hikâyet
Bu rûz-ı 'ömrün ol**madın** nihâyet (606)

Edip gayret kuşagın berk miyâna
Dürüş 'ömrün eriş**medin** ziyâna (608)

-n: yükleme hâli eki.

Hidâyet hırkası**n** Selmân getirdi
Resûlu'llâh huzûruna yetirdi (507)

-sİz: çokluk 2. şahıs eki.

Hâcım Sultan dedi Hak ede hâsıl
Olas**ız** matlab u maksûda vâsıl (5861)

Onun ismin diyes**iz** çâre yokdur
Atar göz göre kendin nâra yoktur (4562)

-UbAn: zarf-fiil eki.

Hemân-dem ol hümâ-yı lâne-i nâz
Aç**uban** bâl ü perrin kıldı pervâz (5694)

Oguzdan Çin boyu bir cemâ't
Gelüben Rûm'da etdiler ikâmet (1809)

3.2. Kelime hâlindeki eskicil unsurlar:

acış-: acımak, üzülmek; birlikte acımak, üzülmek.

Bu hâlde gördü İsmâ'îl onu
A**cış**dı hâline göyindi cânı (4825)⁴

⁴ Ayraç içerisindeki sayılar "Kurtoglu 2015"teki beyit numaralarını ifade etmektedir.

Te'accüb etdi yolcular bu hâle
Acışıp verdiler biraz nevâle (4715)

anda: onda; orada.

Cim oldu çün ki Allâh'ın cemâli
Bakıp mişkâta gör **anda** bu hâli (171)

Cevâb-ı şâfi verdi **anda** Bektaş
Dediler Cibrîl'e eyleyelim baş (196)

Nihâyet Hızır onu üçlere verdi
Varıp **anda** dahi bir kâra girdi (209)

andan: ondan; oradan; ondan sonra.

Eder cildini onun sofrâ ol dem
Kalır bu sofrâ **andan** yâdigâr hem (430)

Geçip **andan** çü Türkistân'a geldi
Nice gün bir gürûh içinde kaldı (1325)

Pes **andan** yola Pîr oldu revâne
O yerde kaldı İbrâhîm yegâne (1625)

arık: zayıf, cılız.

Getirdi ol ağaç fi'l-hâl tarâvet
Arık[ken] cisme cân kıldı sirâyet (2224)

artuk: fazla; geri kalan.

Tamâm yüz binden **artuk** ceş-i hâzır
Olurlar leşker-i İslâm'a nâzır (750)

Önünden sonun **artuk** ola her bâr
Bu dünyâ naksı ile çekme sen bâr (2906)

ayaga dur-: (saygıyla) ayağa kalkmak, kıyam etmek.

Göricek Hâce Ahmed 'izzet etdi
Ayaga durdu gâyet hürmet etdi (817)

bas-: alt etmek, yenmek; gönül kırmak.

Recâsın **bas**mayıp Yûnus o zâtın
Gider almaga ol mescid berâtın (1820)

bayk: açık, belli, muhakkak, gerçek, şüphesiz.

Harâb etmişdi ol etrâfı **bayk**
Elinden 'âciz olmuşdu halayık (5325)

bile: birlikte, beraber.

Bile gelmişdi 'Osmân'la iki kes
Kaya Beg kavmi idi bî-müvesves (5489)

bilîş-: tanışmak.

Biri birine o yerde erişir
Erenlerdir **bilîş**irler görüşür (678)

birle: ile.

İcâzet **birle** oldu râha 'âzım
Erişdi hâneye ol merd-i hâzım (3426)

bitir-: meydana getirmek, yetiştirmek, büyütmek.

Ki her bir zerrenin düşdüğü yere
O mevzi'de Hudâ hîzem **bitire** (3802)

bular: bunlar.

Makâmına **buları** da'vet etdi
Bular dahi icâbet etdi gitdi (3839)

Bularınçün: bunlar için.

Bularınçün yeme gam ilügüm sen
Ziyân ermez dururlar sag u esen (3823)

bürün-: giyinmek, örtünmek, sarınmak.

Ridâ-yı kibri Nüreddîn **büründü**
Onunçün Pîr ona böyle göründü (2030)
Egerçi zâhiren râhib göründüm
Ne var sen gibiye perde **büründüm** (3497)

çal-: sürmek, sığamak; kesmek üzere sürmek.

Çalıp bu yaraya kudret eminden
Bize ihsân kıl rahmet yeminden (5914)

O dem olur idi karşıda bir taş
Bıçağın çaldı ona Hâcî Bektaş (2317)

Hemân ol kırk kişiden biri geldi
O mîre bî-tevakkuf tîg çaldı (5227)

çeri: asker.

Gelu Han emr edip konu çerisi
Buyurdu onu getirdi birisi (4931)

davar: mal, mülk, zenginlik; koyun, keçi gibi çiftlik hayvanı.

Gider suya kamu mâl u kumâşî
Davarı vü ne kim vardır mevâşî (684)

Yedi hâne idi Öyük'de varı
Alır her gün biri mâl u **davarı** (2115)

depre-: hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak.

Veli **debren**meye bir habbe darı
Bu denli vere kuvvet ona Bârî (1237)

değşür-: değiştirmek, değişmek.

Hudâ emriyle geldi ol ayaga
Ki **değşür**ildi onun mergi saga (6021)

deril-: toplanmak.

Ricâl-i gayb geldi ol şâha karşı
Derildi hem-çü encüm mâha karşı (2640)

dirlik: hayat, sağlık, geçim.

Çü seyyidsin bize eyle emîrlik
Gerekmez buncılayın bize **dirlik** (786)

Tenâvül eylediler üçü birlik
Kılıp şükürü ederler hoş **dirlik** (1680)

don: elbise, kılık kıyafet; görünüş.

Meger var idi İdrîs mâderi hoş
Dedi **don** gasl eder bugün 'arûs ûş (1857)

Olur hadrâ **donu** yüzde nikâbı
Ki hîç etmeye nutk u irtikâbı (6047)

Durugelip icâzet aldı ol ân
Girip şâhîn **donuna** etdi tayrân (832)

donan-: süslenmek, giyinip kuşanmak.

Hudâ'nın hikmeti ol çüb uyandı
O dem evrâk u zînetle **donandı** (4063)

duru gel-: ayağa kalkmak.

Bu nazmı çün Sa'îd takrîr kıldı
Sarı İsmâ'il ol dem **duru geldi** (4825)

durur: 3. tekil şahıs bildirme eki.

Senin nûrun **durur** mebde' cihâna
Ki nûr-ı Ahmed-i fahr-i selefsin (1539)

dürüş-: çalışmak, çabalamak, gayret etmek.

Edip gayret kuşağın berk miyâna
Dürüş 'ömrün erişmedin ziyâna (608)

düş-: başvurmak, intisap etmek; kapanmak, sığınmak.

Kılınca işbu çilleden ferâga
Kamusu geldi **düş**düler ayağa (1372)

Ağaçtan indi pes Hünkâr yere
Hemân-dem Sarı **düş**dü pâ-yı Pîr'e (2241)

düz-: yapmak, meydana getirmek; süslemek; yapmak, meydana getirmek.

Tamâm oldu çü emr-i igtisâli
Yedi tâbût **düz**üldü bî-misâli (3955)

'Alâ'ü'd-devle'ye nâme yazalım
Bir arz isteyelim kışlak **düz**elim (5054)

egin: sırt, arka.

Başında var idi bir sürh 'imâme
'Arabkârî 'abâ **egin**inde câme (5200)

egle-: oyalamak, bekletmek.

Çü bir sâl **egledi** ol dil-figârı
Velîkin 'aşk-ı Pîr aldı karârı (4501)

ek-: harcamak, telef etmek.

Onun yevmiyyesi bize gerekmez
Edelim hayr kim hayr ölmez **ekmez**. (4046)

eyit-: söylemek, demek, anlatmak.

Çırâğı görüp **eytdi** kanda idin
Haber ver ol yeri kim anda idin (4216)

Biri **eytdi** ki işbu suya girem
Ki bir mikdâr râhat hâle erem (4532)

geç-: affetmek⁵.

Dediler ey günâhkârlar penâhı
Senin şânındır **geçmek** günâhı (5788)

giyür-: giydirmek.

Buyurdu geldi Molla bâ-sa'âdet
Giyürdiler ne ise fakra 'âdet (4752)

gögerçin: güvercin.

Gögerçindir ki tutmaz zulmlle hû
Müdâm ezkârı onun oldu hû hû (1421)

Gögerçinden dahi mazlûm don ger
Olaydı olur idim şekl-i diğeri (1460)

gökçek: güzel, sevimli, hoş.

Görür billûra benzer bir çerâkdur
Var üç topu müşekkel **gökçek** akdur (473)

göndür-: uğurlamak, göndermek.

Dedim nezrin vefâ olsun efendim
Dedi **göndür**ürem bir derdmendim (3088)

gönlek: gömlek.

Kılıp da'vet 'Alî hem oldu sa'id
Alır **gönlegine** Mahmûd u Hâmid (498)

göyin-: yanmak.

Bu hâlde gördü İsmâ'il onu
Acıydı hâline **göyindi** cânı (4719)

⁵ Kelimenin bu anlamı *Tarama Sözlüğü*'nde yok.

ıssı: sahip.

Bu mülkün dedi Hünkâr ıssıyım ben
'Abesdir etme bîhûde bana men (2014)

ıçre: içinde.

Hased eylediler Bektaş'a dervîş
Görülmez oldu dergâh **ıçre** her iş (841)

Velâyet pençesinden yedi darbı
Dolaşdı bir dem **ıçre** şark u garbı (1695)

ilügüm: iliğim, dostum, canım⁶.

Yine câri olur pes kavl-i mezkûr
Nefes öldürme **ilügüm** işin gör (2125)

Buyurdu **ilügüm** yoldaşımızdır
Cenâb-ı Hızr'dır kardaşımızdır (2621)

imdi: şimdi, artık, o hâlde, öyleyse.

Buyurdu ver Kadıncık giysin **imdi**
Gelip mihmânı hâlin sora şimdi (2895)

Dedi verin rızâ versin o kişi
Gidin **imdi** tamâm edin bu işi (3010)

irgür-: ulaştırmak, eriştirmek.

Muhammed Bâkır u Ca'fer imâma
Bizi bahş eyleyip **irgür** tamâma (3196)

irte (erte): ertesi, gelecek sabah, yarın.

Asıp matbahına şeyhin o gece
Gör o güm-râhlar **irte** etdi nice (646)

it-: kaybolmak.

Silinmiş ba'z yerde lafz u harfi
Çü mazrûfu **iter** olmaya zarfı (28)

iv-: acele etmek.

Kaçardı anası beççe kovardı
Ereyim anama derdi **iverdi** (4134)

⁶ Bu kelime *Tarama Sözlüğü*'nde yok.

ivîş-: acele etmekte yarışmak, hep birden acele etmek.

O lahmi bi't-tamâm **ivşüp** yediler
Ahâli muttali' olup dediler (662)

kaçan: ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman.

Kaçan hazret tavâfın kıldı tahsil
Kamusu zannı sıdka etdi tahvil (3348)

Bu hâl olmuş idi ol câna mu'tâd
Kaçan kılsa ziyâret kasdını yâd (3433)

kamu: bütün, herkes, hep.

Erişdi mûr Süleymâni huzûra
Kamu varını verdi bu sürura (3442)

kancaru: nereye, neresi, ne tarafa.

Gelip tekyesine bulmadılar
Mürîde **kancaru** gitdi dediler (4138)

kanda: nerede; nereye.

Bu inkârım beni etmez çü ıslâh
Bu fi'lim **kanda** olsam kılmaz iflâh (4702)

Dedi Molla bana ma'lûm edin siz
Hudâ'nın 'aşkına **kanda** gidersiz (4709)

kangı: hangi.

Bugün mühlet sana ferdâ eresin
İkiden **kangı** ser gider göresin (5213)

kanı: hani, nerede.

Kanı 'ahde vefâ ey bi-vefâ dil
Kanı câna safâ ey bi-safâ dil (4491)

karañu: karanlık.

Karanu gönlü yâ Rab rûşen eyle
Kara topraga nûr ver gülşen eyle (398)

karındaş: kardeş.

Dedi hâlin nedir söyle **karındaş**
Bu hâle olmasın çeşm-i dilin yaş (3283)

kaygu: üzüntü, tasa, endişe.

Eder abdâllar etrâfî tekâpû
Bulunmadı su bular kıldı **kaygu** (3892)

kazgan: kazan.

Çıkıp dam üstüne 'avret ü oğlan
Gerekdir dögeler teşt ile **kazgan** (4871)

kendüden: kendisinden.

Erişdi Hâcım'a bir vecd-hâlet
Çıkıp **kendüden** oldu Hakk'a âlet (5845)

kendüye: kendisine.

Dediler terk edelim bu diyârı
Ki dervişler ede **kendüye** yârı (3893)

kışlak: kışın barınılan yer.

'Alâ'ü'd-devle'ye nâme yazalım
Bir arz isteyelim **kışlak** düzelim (5054)

kiçi: küçük.

Kiçi kardaşa Gündüz Alp'a bu tâc
Verildi etmedi bir kimse iz'âc (5421)

Ulu Abdâl **Kiçi** Abdâl terfîk
Buyurdu hazret-i Hak ede tevîk (3828)

kimesne: kimse.

Alıp mîrin başın etdiler 'avdet
Kimesne bilmediler bu ne hikmet (5228)

oku-: çağırarak, davet etmek.

Erenler verdiği fermânı aldı
Mürîdânın **okudu** cümle geldi (3737)

ol: o (işaret sıfatı).

Çü Cengiz Han idi **ol** ilde sultân
On oğlu var idi şüc'ân-ı devrân (4855)

olar: onlar.

Gelip beglerine hâli dediler
Velî gâyet **olar** lerzân idiler (4043)

on-: iyileştirmek, şifa, düzelmek.

Yine andan **om**ulur işbu yâre
Yine andan olur bu derde çâre (4701)

-rAk: karşılaştırma eki

Verin bir kimse kim ol yigirekdir
Ki İslâm'dan bize hâkim gerekdir (1259)

Ki ben açım bana bugday gerekdir
Kamudan bana ol sevgü**irek**dir (3647)

say-: saygı göstermek, sözünü dinlemek.⁷

Erenler nutkunu **say**madı gûkân
Velî biz saydık hem kaldırdık erkân (4306)

sevi: sevgi, aşk, muhabbet.

Beyân et Hâce Ahmed Yesevî'den
Tutuban bir yol ol râh-ı **sevi**den (613)

sı-: kırmak.

Tutup emrin mecâzî muktedânın
Sıyarsın emrini hayfâ Hudâ'nın (4114)

sin: mezar.

Ecel erişdi âhir va'desine
Murâdı üzre anda girdi **sine** (6151)

şimden girü: şimdiden sonra.

Dedi mülk ıssı geldi şükr-i Yezdân
Olur şimden girü dil şâd u handân (819)

tam-: damlamak.

Yine bir gün alır iken vuzû'u
Tamp enfi demi renk etdi suyu (2929)

⁷ Kelimenin bu anlamı *Tarama Sözlüğü*'nde yok.

tañ-: Hayrette kalmak, şaşmak.

Olarun hâline şeyh vâkîf oldu
Veli hiç **tañ**madı mestûr kıldı (844)

tañaya kal-: şaşma kalmak, donup kalmak.

Başın kaldırdı bulardan yañaya
Dîv onu görse **kalırdı tañaya** (4545)

tapu: makam, huzur, nezd, kat.

Ziyâret etdiler Pîr'in **tapusun**
Kılıp ta'zîmle hem dest-bûsun (1903)

taşra: dışarı.

Yürü küydan çikalım **taşra** imdi
Alalım himmetini bâri şimdi (1760)

teg: gibi.

Bu harf-i elf kamusından şerifdir
Elif teg dogru olanlar latîfdir (167)

tın-: ses çıkarmak, söz söylemek.

O râ'î bildi hâli **tın**madı hiç
O dem agnâmını ol kıldı der-pîç (2841)

İşidip **tın**madılar bu kelâmı
Kelâm-ı Pîr'e karşı söz ola mı (3785)

tolun-: Ayın dolunay hâline gelmesi.

O bedr-i Hayder'in nûr-ı sürûru
Semâ-yı cismden **tolundu** nuru (5769)

Dogup andan yine anda **tolundu**
Meger ol kim o dil içre bulundu (4281)

toyla-: ziyafet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak.

Buyurdu başını halk eylediler
Ki hân-ı himmet-ile **toyladılar** (4240)

туруş-: çalışmak, gayret etmek; hizmete durmak.

Geçirdi gün **туруş**du hizmetine
Erişdi kutbu'l-aktâb hazretine (210)

Riyâz-ı kudsdan teşmîm-i gülden
Nasîb alıp **туруş**dular gönülden (2720)

uçmag: cennet.

Yine emr eyledi Hallâk-ı 'âlem
Teferrüc ede tâ **uçmagı** Âdem (351)

ugru: hırsız.

Halâs ede yolunda **ugrular**dan
Ede tâ ol mürîdi doğrulardan (3180)

uğur: ön, yön; yol.

Dedi Pîr hak giden **ugrum** hakıyçün
Bu râha sâlik olan müttakiyçün (5208)
Giden Hakk'a bu **ugrum** hakkı bil ki
Verir irşâd için erler bu mülkü (2279)

ulu: çok büyük; itibarlı, şerefli.

Oturdu **Ulu** Abdâl Kiçi Abdâl
Yürü dedikde Saltık ona fi'l-hâl (3853)

ur-: vurmak, dokunmak; haykırmak; giymek, giyinmek, takmak, kurmak; sürmek, vurmak; vermek.

Elin dolâba **urdu** Pîr hem ol ân
Çıkardı sâfî altun dolu hem-yân (3009)

Çü Sarı Saltık ejderhâyı gördü
Erenler kuvvetiyle **na'ra urdu** (3868)

Edip tekbîr başa **urdu** tâcın
Uyardı himmet eyleyip sirâcın (1531)

Muhabbet haymesin **ur** beyt-i kalbe
Kamu varlığını ver ya' nî selbe (1283)

Dediler etmeniz siz va'd u hulfi
Çü Bektaşî **urunur** tâc-ı elfi (1639)

Yüz **urdular** ikisi hâk-i pâye
Müşerref oldular hâcet-revâya (2781)

Tecelli eyledi envâr-ı zâtı
Elin **urdu**gu yer buldu hayâtı (860)

Kulag **ur** kıssa-i pîr-i mübîne
O dem gitmişdi Kayser canibine (1645)

uş: işte.

Umarız biz kamumuz himmetini
Muhibbiz **uş** giyeriz kisvetini (788)

Budur bildiğim **uş** kıldım 'ayânî
Budur bu zulmetin asl beyâmı (930)

ut-: oyunda yenmek, kazanmak.

Ferâmuş eyledi tîğı tutuldu
Utam derdi velî hayfâ utuldu (3876)

utul-: oyunda yenilmek, kaybetmek.

Ferâmuş eyledi tîğı tutuldu
Utam derdi velî hayfâ **utul**du (3876)

uz-: kaybetmek⁸.

Yol **uz**duk râh-ı tesliki şaşırđık
Nedir tefrîd ü teşriki şaşırđık (4309)

üşür-: üşüştürmek, musallat etmek.

O tîğı ejdere ol dem üşürdü
Yedi başını ol mârun düşürdü (3884)

yanaya: tarafa, yana.

Dediler Karaöyük'den **yanaya**
Gideriz kalma ey dervîş tanaya (4710)

yap yap: yavaş yavaş, usul usul, sessizce.

Bular gelirdi **yap yap** kad-hamîde
Görür âhû olur gûyâ remîde (5942)

yarak: hazırlık, teşhizat.

İcâzet aldı İsmâ'il andan
Yaragın gördü çıkdı ol mekândan (5681)

⁸ Bu kelime *Tarama Sözlüğü*'nde yok.

yavuz: kötü, fena; kötülük.

Dahi bir yaş gün hem kablayavuz
Ki fi'lin pâdişâha oldu **yavuz** (2069)

Niyâzıyla urup topraga yüzler
Dedi lutf et biz etdikse **yavuz**lar (1055)

yaylak: yazın barınılan yer.

Meger **yaylaga** gitmişdi ahâli
Kariyye kalmış idi ya'ni hâli (4389)

yed-: çekmek, yedekte götürmek.

Görür kim Hâcı Bektaş-ı Velî'dir
Ki kendi devesin **yeden** 'Alî'dir (6109)

yen: elbise kolunun el üzerine gelen kısmı.

Mübârek **yen**lerinden düşdü mâhî
Ol üç mâhî idi zinde kemâ-hî (3226)

yet-: yetişmek, erişmek, ulaşmak, vasıl olmak.

Erenler bi-mezâhim sohbet etdi
Çü sohbet hânı da pâyâna **yetdi** (4291)

yetür-: büyütüp yetiştirmek.

Şükûfeler **yetürdi** tâze elma
Velâyetdir ne lügaz ne mu'ammâ (2225)

yig: daha iyi, üstün.

Ona ta'zîm eyâ Ahmed gerekdir
Ona teslîm kıl kim **yigirek**dir (456)

yunt: kısarak.

'Alâ'e'd-din'in anda **yundu** vardır
Ki hâlâ nâmi onun **Yunt**pınar'dır (1814)

yuvak: toprağı sıkıştırıp pekiştirmekte kullanılan taş, yuğu taşı.

Sa'id'i gördü ol erler çerâğı
Dedi dam üzre var gezdir **yuvagı** (4685)

yügür-: koşmak, hızlı gitmek, (dolaşmak).

Hemân devr etdi büstânı **yügürdü**
Zuhûr etmiş çü üç kavun gördü (1658)

4. Sonuç:

19. yüzyılda yaşamış bir sanatçı tarafından kaleme alınan bu eserde telif tarihine göre pek çok eskicil kelime ve ek bulunması eserin ilginç özelliklerinden birisidir. Bu eserdeki eskicil unsurların, örnek alınan Firdevsî (16.yy)'nin Velâyet-nâme'sinin etkisiyle mi kullanıldığını tespit etmek için bir karşılaştırma yapıldı. Bu karşılaştırmada, Firdevsî'nin, Nihânî'nin eserinde bulunmayan başka eskicil unsurlara yer verdiğini, ancak Nihânî'de tespit ettiğimiz unsurların yarısına yakını (122 unsurdan 58'i) kullanmadığını gördük.

Netice itibariyle bu ek ve kelimelerin bir kısmının 19. yüzyılda yaşadığı kabul edilse bile bu durum, başta Firdevsî'nin eseri olmak üzere benzer veya başka konulardaki edebî metinlerin sanatçı üzerindeki etkisiyle izah edilebilir. Ayrıca, bu unsurlardan bazılarının ise manzum olarak kaleme alınan eserde vezin ve kafiye'nin zorlaması dolayısıyla kullanıldığını söylemek de mümkündür.

Kaynakça

- Ayverdi, İlhan. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Canım, Rıdvan. (2000). *Latîf-Tezkiretü's-su'arâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ*, Ankara: AKM Yay.
- Derleme Sözlüğü* (1963, 1982). C. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, Cem. (1983). (haz.). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- Eyduran, Aysun. (2009). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-suarâ. (Tenkitli Metin A.)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10739,tsmetinbpdf.pdf?0i>, erişim tarihi: 04.04.2015.
- Gülsevin, Gürer. (2015). "Arkaik-Periferik Kavramı ve Bu Kavramın Tarihi Batı Rumeli Türkçesi Ağzlarının Tespitindeki Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 32: 1-12.
- Gülsevin, Gürer ve Boz, Erdoğan. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi Yay.
- Hengirmen, Mehmet. (1999). *Dilbilgi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara:Engin Yayınları.
- Kurtoğlu, Orhan. (2015). *Yozgatlı Nihânî, Velâyetnâme-i Hâcî Bektaş-ı Velî*, Ankara: Gazi Üni. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay.
- Okatan, Halil İbrahim. (2013). "Sûdî'nin Şerh-i Bostân'ında Geçen Arkaik Kelimeler", *TURAN Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5/19: 14-58.
- Ölmez, Mehmet. (2003). "Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine" *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003: Mustafa Canpolat Armağanı*, 135-142, Ankara.

- Özdemir, Hakan. (2012a). “Günümüze Göre Sehî Bey Dîvânı’ndaki Arkaik Unsurlar”, *Karadeniz*, 15: 90-100.
- . (2012b). “Günümüze Göre Klâsik Türk Edebiyatındaki Eskicil Unsurlar: İbn-i Kemâl Örneği”, *Turkish Studies*, 7/4: 2501-2509.
- Tarama Sözlüğü* (1962-1977). C. I, II, III, IV, V, VI, VII. Ankara: TDK Yay.
- Türkçe Sözlük* (2011). (10. Baskı). Ankara: TDK Yay.
- Üşenmez, Emek. (2014). *Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Ögeler*, İstanbul: Akademik Kitaplar Yay.
- Vardar, Berke. (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yay.